

מהפך הלוח: איך חודש תשרי הפך לראש השנה? מבוסס על ספר המאמרים מלוקט תשרי/רטו

בני זוג היו מתקוטטים לעתים קרובות. הם היו פוגעים, לועגים ומעליבים זה את זה. פעם בעיצומה של מריבה קולנית הפטיר הבעל בתסכול: "תגידי לי, בלוויה שלי את תבכי בכלל?!".

"כן", ענתה האישה, "אני בוכה משטויות..."

בשבת הקרובה נברך את חודש אלול, חודש הרחמים והסליחות. האווירה ברחוב תשתנה והלב היהודי יחוש בדל של געגוע והתכנסות שקטה לתוך עצמו. בני עדות ספרד יתקבצו אל בתי הכנסיות באשמורת הבוקר ויזעקו בקול גדול "אדון הסליחות חטאנו לפניך", והאמת היא שבשנה הזו ההתעוררות של אלול תקיף גם את בני עדות אשכנז, משום שחודש אוגוסט על חופשותיו ובילוי מסתיים עוד בימי אב, וכך חודש אלול מיומו הראשון מכניס אותנו אל אוירת ימי התשובה.

וכאן עולה שאלה מהדהדת שמעוררת מחשבה עמוקה. יהיה אולי מי שיראה בה התרסה, אבל הכוונה איננה להתריס אלא לפתוח חלון אל עומק משמעות הסליחות. פס הקול שמלווה את נוסח הסליחות בכל קהילות ישראל הוא המשפטים המייסרים: "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, מה נדבר ומה נצטדק ומה נאמר לפניך, לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך, כדלים וכרשים דפקנו דלתיך".

והספק שעולה הוא כזה: האומנם מצבנו כה גרוע?! על מה ולמה "בושת הפנים"? כמוכן שהשנה לא הייתה מושלמת וישנם דברים שיכולנו לעשות טוב יותר, אבל איש אינו מושלם ובני האדם אינם רבובטים שמבצעים משימות ללא תקלות. בסך הכול אנו מכירים זה את זה הרבה זמן, אנו נפגשים בשיעור כבר שנים ואפשר לומר שמצבנו הרוחני סביר. מי שטורח לצאת מהבית ולהשתתף בשיעור תורה מדי שבוע הוא אדם שתובע מעצמו יותר מהמוצע, הוא משתדל להתקדם ביראת שמים ולהיות מוסרי עד הקצה - אז על מה הכלימה? למה אנו משפילים את עינינו בעומדנו לפניו בלילות?

ובקיצור: במה בדיוק צריך לעסוק חשבון הנפש של אלול?

אנו רוצים לברר את השאלה הזו באמצעות דיון מעמיק באחת הסוגיות היסודיות במבנה לוח השנה בכלל והימים הנוראים בפרט. בצורה פלאית, תמוהה ולא ברורה, אירעה מהפכה במבנה לוח השנה היהודי ובעוד שהתורה מדגישה שוב ושוב שלוח השנה מתחיל בחודש ניסן ואילו תשרי חל באמצע השנה, לפתע הכול התהפך וראש השנה מתרחש בתשרי ואילו ניסן חל באמצע השנה.

התמיהה הזו מתעוררת בכל שבוע, אבל במיוחד בפרשת השבוע שלנו, פרשת ראה, הפרשה שנקראת תמיד בסמוך לראש חודש אלול. פרשת ראה עוסקת בדיני בית המקדש והעיר ירושלים. אנו מצוים בה להקריב קרבנות בירושלים בלבד ולא בבמות, להעלות את פירות המעשר לירושלים, וחלקה האחרון של הפרשה מפרט את העלייה לירושלים בשלוש הרגלים של השנה.

הסדר בו מציגה התורה את הרגלים הוא כדרכה: **מניסן לתשרי**. התורה מתחילה עם הציווי "שמור את חודש האביב בו יצאנו ממצרים", הוי אומר שהחודש הפותח את החגים הוא חודש האביב ואחר כך מציגה את החגים לפי הסדר הזה: פסח, שבועות וסוכות.

1. דברים טז: שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלוקיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלוקיך ממצרים ... ועשית חג שבועות לה' אלוקיך מסת נדבת ידך אשר נתן כאשר יברכך ה' אלוקיך ... חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך ... שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלוקיך במקום אשר יבחר **בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות** ולא יראה את פני ה' ריקם.

יתירה מכך: לא מדובר רק בהצגה סתמית של החגים, אלא המשנה לומדת מכאן **משמעויות הלכתיות** לפיהן השנה מתחילה **בפועל** בניסן ואילו תשרי הוא רק החודש השביעי באמצע השנה.

משנה ראש השנה א,א: ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים – **פירוש הרמב"ם:** 'למלכים' - למלכי ישראל וזאת התועלת לענין השטרות, שכיון שיכנס יום אחד מניסן נחשוב לו שנה יתירה על מניינם. 'ולרגלים' - הרגל בזה החדש הוא **ראשון לרגלים** והתועלת בזה כי מה שנאמר 'לא תאחר לשלמו' אינו עובר עד שיעברו ג' רגלים ור' שמעון אומר **וחג המצות תחילה**.

חודש ניסן הוא קודם כל "ראש השנה למלכים": באותם ימים היו כותבים בשטרות "בשנה כך וכך למלך ישראל", ושנת מלך חדשה הייתה מתחילה בראש חודש ניסן. הוי אומר שאם המלך התמנה בחודש אדר, בראש חודש ניסן שאחריו היו מתקדמים שנה וכותבים "בשנה שניה למלך פלוני".

חודש ניסן הוא גם "ראש השנה לרגלים": יהודי שנודר קרבן נדבה לבית המקדש, חייב להביאו בתוך שלושה רגלים כדי לא לעבור על "לא יאחר לשלמו". וכאן מלמדת המשנה שחשבון שלוש הרגלים (לא מתחיל מהרגל הראשון אחרי הנדר אלא) מהרגל הראשון **בשנה** והיינו **חג המצות**. ולכן מי שנדר אחרי פסח, יש לו חמישה רגלים להביא נדבתו (שבועות וסוכות ועוד שלושה רגלים מפסח הבא).

עד כאן הכול ברור, אבל פתאום ממשיכה המשנה עם מהפכה בקביעה העיקרית של ראש השנה:

באחד בתשרי ראש השנה **לשנים** [לתחילת שנה חדשה] – **פירוש הרמב"ם:** למניין היצירה [השנים לבריאת העולם, שביום א' תשרי מתחילה שנה]. **גמרא ח,א:** למאי הלכתא? ... **לימי הדין** ... דכתיב (תהלים פא) 'תקעו בחודש שופר בַּכֶּסֶף ליום חגנו' - איזה חג שהחודש מתכסה בו? זה ראש השנה [שחל בתחילת החודש שהירח מכוסה] וכתוב (בהמשך) 'כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב'.

המשנה מציגה מהפכה של ממש ביחס לשני העניינים העיקריים בראש השנה: התחלת ספירת שנה חדשה ליצירה וכן ימי הדין השנתיים (שהם כשלעצמם סיבה להתחיל שנה חדשה!). והשאלה עצומה: מה מוביל את חז"ל להפוך את מה שמלמדת התורה שוב ושוב?

זאת תמיהה עצומה משום **שבראש השנה עצמו** - א' תשרי – נקרא את המפטיר בתורה "בחודש השביעי באחד לחודש", היינו שא' תשרי הוא אמצע השנה ולא ראשיתה. אז איך התחולל המהפך?

דרשת הרמב"ן לראש השנה: יש לפרש מה שאומר 'בחדש השביעי' ... **היאך זה החודש השביעי?** והלא כל ישראל קוראים אותו **ראש השנה**? [ואולם] הכתוב עצמו מורה שזה החודש הוא ראשון לשנה, שנאמר (שמות כז, טו) 'וחג האסיף בצאת השנה', כלומר, חודש שיצאה השנה והשנייה מתחלת.

הרמב"ן מוכיח תחילה מפסוק מפורש כי האמת היא שכבר בימי התורה הייתה ספירת נוספת, שבה השנה התחילה **מתשרי**. כמו שנאמר "וחג האסיף בצאת השנה", היינו שתשרי הוא החודש בו יצאה שנה אחת והתחילה שנה חדשה. ובביאור ההבדל בין הספירות – זו שמתחילה בתשרי וזו שמתחילה בניסן – מבאר הרמב"ן במקום אחר:

רמב"ן בראשית ח,ה: ודע כי אחרי שהסכימו שבתשרי נברא העולם, כמו שתקנו בו 'זה היום תחלת מעשיך'... יהיה ראש השנים מתשרי... [ואולם] צוה הקב"ה למנות **בחדשים** מנין אחר, שנאמר 'החדש הזה לכם ראש **חדשים** ראשון הוא לכם **לחדשי** השנה'... ועדיין **בשנים** החשבון מתשרי.

כלומר: בוודאי שחשבון השנים הוא מתשרי, ורק לגבי ספירת ה**חודשים** ציוותה תורה שנספור את החודשים מניסן. היינו שנספור כל חודש וחודש לחודש ניסן (במקום לקרוא להם בשמות כמנהגנו²): חודש אייר יהיה החודש הראשון, סיון יהיה החודש השני וכן הלאה.

וכמובן שהנושא כולו צריך ביאור: מה משמעות שתי הספירות? אם ישנה מעלה לספור את החודשים מניסן, וכך ספירת החגים בתורה היא מניסן, למה ספירת השנים וימי הדין היא פתאום מתשרי?

¹ הסברה אומרת שספירת המלאי השנתית מסמלת את סיום השנה הקודמת והתחלה שנה חדשה.
² הארכנו בכך בעבר ששמות החודשים העבריים נולדו בבבל, אחרי שגלינו לשם. ואכמ"ל.

ב. האמת היא שהשאלה הרבה יותר גדולה: לא מדובר רק בשינויים בזמן – בחודש כזה או בחודש אחר – אלא **במהפכה מחשבתית ותפיסתית**. הסיבה שהתורה מצווה לספור את החודשים מניסן היא אינה דבר סתמי, אלא נועדה לשנות את המחשבה ולהעביר מסר יסודי במבט על החיים.

המפרשים מביאים נקודה מרתקת: ספירת השנים הקדומה, של אומות העולם מאז הבריאה, הייתה מתשרי. זאת בהתאם לשנה החקלאית, שמתחילה מהזריעה בתשרי וממשיכה לקציר בקיץ. וכאן באה התורה במצווה הראשונה שניתנה לישראל כעם ויצרה מהפכה בזמן. "החודש הזה **לכם** ראש חודשים ראשון הוא **לכם** לחודשי השנה". אתם אמורים לצאת מהכלל ולספור דווקא מניסן.

2. מלכים א ח,ב: בירח האיתנים בחג הוא החדש השביעי – תרגום יונתן בן עוזיאל: בירח שהגדולים הקדמונים [האיתנים] היו קוראים לו הירח הראשון ואצלנו הוא השביעי. וכך במכילתא (בא, א,ח) 'החדש הזה לכם' - ולא מנה בו אדם הראשון [אלא מנה מתשרי].

המטרה בשינוי הזמן הייתה כדי **לשנות את המחשבה**. עמים רבים שעשו מהפכות, שינו גם את מבנה לוח השנה, משום שמי ששולט בזמן – שולט במחשבה. הכוונה בכך היא לזכור את המסר החשוב מכל: הגורל היהודי תלוי **בנס** ולא בטבע. הקיום שלנו אינו תלוי באותן סיבות שמחזיקות את כלל העמים, אנו שונים מהם. הקיום שלנו אינו שואב את כוחו מעוצמה צבאית או מהצלחה כלכלית, אלא מקיום רצון ה' שבא לידי ביטוי בכוח הנס. ולכן השנה מתחילה בניסן – מלשון **נס**, יציאת מצרים, ולא מתשרי שמסמל את העשייה הטבעית בחרישה וקצירה.

רמבן שמות יב,ב: מתחילה לא היו שמות חודשים אצלנו [רק מספרים לחודש ניסן], והסיבה בזה כי מתחילה היה מנינים **זכר ליציאת מצרים [והתורה רצתה שנזכר כל השנה את יסוד ה**נס**].**

הנה סיפור עצום כדוגמה ליסוד הנס: בשנת תשמ"ט (1989) נבקעו סדקים ראשונים במסך הברזל הקומוניסטי שהפריד במשך שבעים שנה בין מדינות ברית המועצות לעולם המערבי. שלטון הנשיא גורבאצ'וב הזמין משלחת רבנים מהארץ לבקר במוסקבה ובפטרבורג. בין המשתתפים הנכבדים היה הרב ישראל מאיר לאו, כרב העיר תל אביב-יפו. המארחים לקחו את הרבנים לבית כנסת קטן, צריף מט ליפול בשם "מארינה רושצ'ה". בכל שנות הרדיפה היה המקום בבחינת 'אי גבורה', התקיימו בו מנייני תפילה והוא היווה מקום התכנסות לנשמות היהודיות שלא היו מוכנות להפסיד לשלטון הרשע.

את פני משלחת הרבנים קיבלו כמה זקנים ישישים, חסידי חב"ד, שהחזיקו את המקום לאורך השנים. הרב לאו הביט מסביב והבחין כי על עמוד התפילה כתוב פסוק שונה מהרגיל: "אנא ה' מלטה נפשי" מתוך תפילת ההלל. הרב לאו התפלא, הוא הכיר את המנהג לכתוב "דע לפני מי אתה עומד", "שוויתי ה' לנגדי תמיד", "ממעמקים קראתיך ה'", והנה פסוק אחר: "אנא ה' מלטה נפשי". הזקנים - שחלקם עוד זכרו את הימים שלפני מהפכת 1917 - הסבירו כי אבותיהם התכוונו לשאת תפילה, כי אף אם הגוף יישלח למחנה עבודה, ישרף או יירה באקדח, הנפש היהודית לא תכבה.

חלפו כמה חודשים וקבוצת צעירים קומוניסטיים מ'אגודת הסופרים הסובייטים' העלתה את המקום באש. כך חרב שריד אחרון לימי אור וגבורה. חלפו עוד כמה שנים והרב לאו בשבתו כרב ראשי לישראל, קיבל הזמנה משלוחי חב"ד בראשות הרב לאזאר להשתתף בטקס הנחת אבן פינה לבית כנסת חדש על גחלי המקום הישן. הרב לאו כאב את החורבן מהמקום אותו זכר מביקורו הקודם, אבל רגע לפני שעלה לשאת את נאומו, ניגשו המארחים השלוחים והדהימו אותו. הם הציגו לו חפץ קטן, אוד מוצל מאש: עמוד התפילה של החזן ועליו הכיתוב: 'אנה ה' מלטה נפשי'.

ואם כן השאלה קשה שבעתיים: במה יותר טוב תשרי מניסן? כיצד מסיטים את תשומת הלב מהמסר המהדהד של ניסן ומעמידים את תחילת השנה וימי הדין דווקא בתשרי?

ד. הסיבה הפשוטה לכך³ שראש השנה נקבע ל-א' תשרי הוא משום **ימי הדין** שנקבעו בימים אלו, וישנה חשיבות עליונה לקבוע את ימי הדין דווקא בחודש תשרי.

התפישה היהודית אומרת ש"מגלגלים זכות ליום זכאי". הוי אומר שיום מסוים הוא לא רק תאריך, יום ושעה, אלא התרחשות חוזרת של אותם תהליכים שהתרחשו בו בפעם הראשונה. הזמן הוא לא רק תזכורת למה שהיה, אלא מועד שמעורר שוב את המזל והאירועים שהתרחשו באותו היום.

ולכן ישנו יתרון לקבוע את ימי הדין דווקא בתשרי, משום שבאופן מסורתי היו אלו ימים של התעוררות חסד ורחמים מצד הקב"ה. ראשית, משה רבנו עלה לשמים בראש חודש אלול לבקש רחמים על חטא העגל ואחרי ארבעים יום, בעשירי בתשרי, נכמרו רחמיו של הקב"ה לתפילתו ואמר "סלחתי כדברך".

ואולם עוד קודם לכן היה א' תשרי יום מהפכני של התעוררות רחמים. הגמרא מביאה מחלוקת מתי נברא העולם – בניסן או בתשרי, ולפי דעת רבי אליעזר שהעולם נברא בתשרי, נמצא שהליך הבריאה התחיל בכ"ה אלול ויום בריאת האדם היה ב-א' תשרי, ובדיוק ביום זה חטא בעץ הדעת ונשפט לפני הקב"ה אבל יצא בחסד ורחמים. קודם הזהיר אותו הקב"ה "ביום אכלך ממנו מות תמות", אבל בפועל כשנכנס לדין, התעורר הקב"ה באהבה למעשה ידיו ודחה את עונשו ב-930 שנה⁴.

ולכן רואה התורה מעלה לקבוע את ימי הדין דווקא בתשרי, כדי לעורר שוב את אותם רחמים עליונים. ויש לומר בפשטות שכיון שימי הדין נקבעו לימים אלו, סברא שבהם גם מתחילה השנה, שהרי ספירת מלאי בסוף השנה מסמלת את התחלת המחזור החדש של המסחר.

3. ר"ן ראש השנה ג,א: יש לשאול למה נידון בראש השנה יותר מימים אחרים? ... אלא ביום זה נברא אדם הראשון ... ובשעה עשירית סרח .. ובשעה שתיים עשרה יצא מן הדין ברחמים. אמר הקב"ה: זה סימן לבניך שעתידיים לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאים ברחמים ... ומיהו אכתי תמיהא לי: תינח לרבי אליעזר אבל לרבי יהושע דאמר שבניסן נברא העולם [ואדם הראשון חטא בניסן] למה נדון בתשרי? ... אלא לפי שנתרצה הקב"ה למשה ביום הכיפורים ... לפיכך גזר ה' שיהא נידון בראש השנה ... ובינונים גזר דין שלהם אינו נחתם עד יום הכיפורים שהוא יום סליחה וכפרה.

עד כאן הסבר אחד מדברי הראשונים, ואולם תורת החסידות מעמיקה בעניין ומציגה משנה רחבה ומאירת עיניים אודות ההבדל התהומי בין ניסן ותשרי והמשמעות העצומה שלו לחיינו.

ה. נפתח עם סיפור יפה (שיחת השבוע 1694): **יצחק אייזנבך היה ילד ירושלמי פעלתן. תמיד היה מגיש יד עוזרת בבית הכנסת הירושלמי של האדמו"ר מצ'רנוביל בו התפלל ומסייע בארגון הסעודות והקידושים. פעם הוא יצא בשבת אחרי הצהריים להתפלל בכותל המערבי, ומשם התכוון להמשיך למנחה וסעודה שלישית בבית המדרש צ'רנוביל.**

הוא רץ דרך **שוק העיר העתיקה ולפתע נעצר**. עיניו לכדו מטבע זהב נוצץ המוטל בצד הדרך. פיו נפער בתדהמה; כבן למשפחה עניה ידע רק עוני ומחסור והאוצר המונח לרגליו הצית את דמיונו. אבל שבת היום. במוחו הבזיק רעיון: הוא ידרוך על המטבע בנעלו עד מוצאי השבת וכששלושה כוכבים יזהרו בשמים, ייקח את המטבע. נותרו כארבע שעות עד צאת השבת אבל ההמתנה לא הרתיעה אותו.

דקות ארוכות ניצב הילד ברחוב ההומה, עד שהעמידה הממושכת עוררה את חשדנותו של נער ערבי. הנער דחף אותו בחוזקה ונעלם מעבר לבניין עם המטבע היקר. מושפל ומוכה הלם נותר יצחק עומד

³ אפשר לענות שהשנה מתחילה בתשרי, משום שהלכה כרבי אליעזר שבתשרי נברא העולם. ואכן כך נאמר בגמרא (ר"ה ז,א): "כמאן מצלינן האידנא 'זה היום תחילת מעשיך?' כרבי אליעזר". ואולם לא הבאנו כאן אפשרות זו, משום ש-א: לא ברור מדוע ספירת החודשים היא מניסן. ב. מבואר בארוכה בהתוועדויות תשמז ב/437 שנראה בכמה מקומות שהלכה **כרבי יהושע** שבניסן נברא העולם, ומה שאומרים בתפילה "זה היום תחילת מעשיך", מבואר בתוספות ראש השנה שם שהכוונה היא רק **לימי הדין** שמתחילים ביום זה ולא לבריאה עצמה, שכן בעניין הבריאה הלכה כרבי יהושע.

⁴ הרעיון הוא שיום של הקב"ה הוא אלף שנים במונחים של הזמן בעולם הזה, ככתוב "ואלף שנים בעיניך כיום אתמול" ולכן דחה הקב"ה את עונשו באלף שנה, אלא שאדם הראשון נתן שבעים שנה מחייו לדוד המלך.

במקומו. בראש מורכב קם, ניער את האבק מבגדיו והסתלק מהמקום בבושת פנים. הוא סב על עקבותיו ושירך את דרכו בחזרה לבית המדרש של האדמו"ר רבי נחום מצ'רנוביל.

במקום להתנדב כדרכו לארגון הסעודה השלישית, הצטנף בפינת בית הכנסת אכול רגשות תסכול. בעינו החדה הבחין הרבי בהתנהגותו החריגה של הילד ודרש בשלומו. בקול בוכים שיתף יצחק בפרטי המעשה. הצדיק אמר לו: "אחר צאת השבת גש בבקשה אל ביתי". אחרי תפילת ערבית התלווה יצחק אל הרבי, הוא פנה אל השולחן בביתו, פתח מגירה והוציא מתוכה מטבע זהב. "הרי לך מטבע", מסר הרבי את המטבע ליצחק, "אבל אני מעניק לך אותו בתנאי אחד: שתיתן לי את שכר המצווה שקיימת היום. זכית לקדש שם שמים בהימנעותך מלחלל את השבת ואני רוצה את שכר המצווה הזה".

הילד נקרע בתוכו. אגרופו שכבר חפן את המטבע הנוצץ נפתח ונסגר, אבל ברגע של אומץ נפלה ההכרעה. הוא הניח בחזרה את המטבע על שולחנו של הרבי ואמר: "אם המצווה שווה כל-כך הרבה, אינני מעוניין למכור אותה!". המטבע שב אל הרבי ונהרה התפשטה על פניו. דבר המעשה נחקק בזיכרונו של ר' יצחק אייזנבך והוא נהג לחלוק תמיד את המסר עם ילדיו ונכדיו: "שום מעשה טוב שזכית לעשות בחיי, לא הטמיע בי את ערכה של המצווה כמו אותו ויתור על המטבע".

לוח השנה היהודי בנוי בצורה די משונה: החגים מרוכזים בתוך שתי תקופות של פסח וחגי תשרי, ואילו רוב רובה של השנה הם ימי חול אפוריים שמכבים לנו את הנשמה. ניקח כדוגמה את הימים שנמצאים בהם עכשיו: מצד אחד הלב מזכיר שחודש אלול בפתח, מצד שני אלו ימים של השכמה לעבודה אחרי החופש הארוך, ובכלל למי יש כוח לקום לסליחות אחרי כל החופש של אוגוסט.

למה הקב"ה לא יצר יותר ימים של התעוררות רוחנית כמו ראש השנה ויום הכיפורים? מדוע חודש אלול עצמו אינו בא אחרי סטרט ומזניק עוצמתי כמו ימי היראה של תשרי?

החסידות מוצאת כאן יסוד מרכזי בעבודת ה': "**עבודה בכוח עצמו**". השאיפה העמוקה העומדת בבסיס היהדות היא לא רק שנמלא פקודות, לא רק שנציית למה שה' מבקש, אלא הרבה יותר מכך: שנעשה את זה בגלל עצמנו. מכוח ההנעה העצמי. שלא נהיה **מקבלים**, אלא **משפיעים**.

זוהי ההבדל התהומי בין ניסן לתשרי: ימי ניסן אלו ימים מאירים של קרבה רוחנית. השמש המאירה באביב מסמלת את החיבוק האלוקי לנבראים. בכל השנה אין ימים של גילויי פלאות כמו יציאת מצרים ומתן תורה שאחריו. היד האלוקית לעגה למערכות הטבע וממלכת מצרים קרסה כמו מגדל קלפים. בעומדם על שפת ים סוף ראו בני ישראל את השכינה כמו יחזקאל הנביא על נהר כבר, וכחלוף חמישים יום התרוממו למדרגת המלאכים כששמעו את הקול האלוקי מכריז "אנוכי ה' אלוקיך".

ימי תשרי, לעומתם, הם ההיפך הגמור, רוחות הסתיו הקרירות מסמלות את הקדרות שנחתת על הנפש. חודש תשרי מגיע אחרי חודש אלול בו כל אחד צריך לאסוף את עצמו בבוקר מהמיטה. אף אחד לא מעיר אותך לסליחות ובמקום לשבת ליד שולחן חגיגי בליל הסדר, אתה מנהל מלחמה על תיקון הכישלונות שלך.

וכאן מגיעה ההפתעה: דווקא ימי תשרי הם התחלת השנה. משום שיותר ממה שהקב"ה רוצה עשיה – הוא רוצה שזאת תהיה עשיה **בכוח עצמו**. שלא תעשה בגללו אלא בגללך. אילו השנה היהודית הייתה מתחילה בניסן, היינו מתרגלים לחיות על ריגושים. היינו ממתינים כל השנה לחיבוק שיאסוף אותנו, אבל הקב"ה לא ברא עולם של חיבוקים, הוא ברא עולם של עבודה. חיים בהם כל אחד אוסף את השברים וסוחט את כוחות הנאמנות שהוא לא ידע שנתרו בו.

החשיבות של "עבודה בכוח עצמו" היא כפולה: א. ברמה הטקטית: אנחנו משתנים רק כשאנחנו משפיעים, אבל אנחנו לא משתנים כשאנו מקבלים. ניזכר מה קרה בחודש ניסן: חודש וחצי אחרי יציאת מצרים הם נפלו בחטא העגל. כי ילד שעושה בגלל ההורים – ימרוד בהם ברגע שהוא יכול. הגילויים הנפלאים לא באו מהם. הם לא ביקשו לראות את השכינה ולא יזמו את מתן תורה. חיברו אותם לכבלים של התגלות אלוקית והם נסחפו באור האהבה שהאיר אליהם. והמחיר היה בלתי נמנע.

ב. ברמה המהותית: המטרה של הבריאה היא לחולל יצירה חדשה של היפוך התחתון ורק העשייה מכוח ההנעה העצמי היא בעלת ערך. היא ראויה לציון ותשומת לב.

כעת נבין דבר גדול: הגמרא מביאה מחלוקת גדולה מי גדול יותר – הצדיק או בעל התשובה? מי יקר יותר לפני הקב"ה: זה שחייו זכים וטהורים או זה שחייו הוכתמו בכיעור ויום אחד הוא תיקן את דרכיו ושב בתשובה שלמה? רבי יוחנן אומר את הדבר המתבקש: הצדיק גדול יותר. הצדיק הוא זה שתפילתו ומצוותיו מחוללות רעש בכל העולמות העליונים. את מה שהצדיק משיג בתפילת מנחה פשוטה, בעל התשובה לא ישיג גם בתפילת נעילה של יום הכיפורים.

רבי אבהו, לעומתו, מפתיע עם המשפט המפורסם: "במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, שנאמר 'שלום שלום לרחוק ולקרוב'". הרי אומר שה' מקדים שלום למי שהתרחק ושב לפני זה שהיה כאן תמיד. וידוע שהרמב"ם (תשובה ז, ד) פוסק כמו הדעה הזו.

וכמובן השאלה על חוסר הצדק צועקת כפי שמעלה המהרש"א שם: במה חטא הצדיק? הרי **החטא היחיד של הצדיק הוא העובדה שלא חטא מעולם**? שכל רגע מחייו היה אפוף שלמות וטהרה – וכיצד הוא יכול להיות שווה פחות מזה שנכשל ואכזב והכתים את נפשו בגסות?⁵

4. ברכות לד, ב: כל הנביאים לא התנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים 'עין לא ראתה אלוקים זולתך'. ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר (ישעיהו נה, טז) 'שלום שלום לרחוק ולקרוב' - לרחוק ברישא והדר לקרוב.

מהרש"א שם: דבר זה רחוק מהשכל שיהיה לבעלי תשובה מעלה יתירה על הצדיקים הגמורים?

תורת החסידות רואה זאת כך: הקב"ה אינו שוקל את המעשים במשקל של איכות, אלא במשקל של שייכות. הכלל הקובע את ערך המעשים הוא לא משקל הנקיט שלהם, אלא מידת הקשר אל האדם העובד. בעוד שהצדיק ממקסם את יכולותיו, הוא סוף-סוף משכפל את מה שקיבל מלמעלה. הוא קיבל כישרים והוא ממצה אותם. בעל התשובה, לעומתו, מחולל פלא של יצירה. אחרי ימים של חטא ולילות של בלבול, הוא קם ואוסף את השברים וסוחט את תמצית נפשו. בעל התשובה אמנם לא עושה הרבה ביחס לצדיק, אבל מה שהוא עושה – הוא שלו, והוא רב ערך.

ספר המאמרים מלוקט תשרי-חשון ריז: נתינת לוחות הראשונות [בסיון] הייתה מצד למעלה, 'ירד ה' על הר סיני'... ועד"ז בישראל עצמם, שהגילוי דמתן תורה היה בדרך התעוררות מלמעלה מצד גילוי הנשמה. משא"כ נתינת לוחות האחרונות הייתה מכוח התעוררות מלמטה, דעבודת התשובה דבני ישראל על חטא העגל הייתה התעוררות מצידם שעוררה והמשיכה את מתן הלוחות האחרונות. וזהו מה שנתנת הלוחות האחרונות הייתה בחודש תשרי (ביום הכיפורים), כי חודש תשרי בא על ידי העבודה באלול שפועלת זיכרון ועליה במטה מצד עצמו. וזהו דלוחות הראשונות הם עבודת הצדיקים שהיא בבחינת אור ישר, מלמעלה למטה, משא"כ לוחות האחרונות הם עבודת בעלי התשובה שפועלת עניין חדש, שגם המטה גופא מזדכך ומתעלה.

לפי ההדגשה הזו במהותו של חודש תשרי – כמייצג את ההתעוררות שבאה מלמטה – מבוארות נקודות נפלאות רבות. הנה כמה מהן:

א. ידוע שימי ראש השנה אינם יכולים לחול בימים ראשון, רביעי ושישי, כמו הכלל המפורסם: "לא אדו ראש". וזה כמובן פלא, שהרי ראש השנה הראשון בבריאת העולם, יום ברוא האדם, היה ביום שישי? תהליך הבריאה החל ביום ראשון, כ"ה אלול, וביום שישי, א' בתשרי, נברא האדם, ומדוע אם כן ראש השנה אינו יכול לחול שוב באותו יום בו חל לראשונה?

הרבי מליובאוויטש השיב כך (מובא באוצרות המועדים תשרי/170): ימים ראשון, רביעי, ושישי מייצגים את שלוש הספירות הקשורות עם מידת החסד האלוקית - חסד, נצח ויסוד, אלו שלושה ביטויים של מידת הנתינה של הקב"ה וקשורים עם קו הימין בספירות האלוקיות. ואכן בריאת העולם

⁵ המהרש"א מיישב שלא מדובר בבעל תשובה כפשוטו, שחטא ממש, כי לא יתכן שמי שחטא יהיה גדול ממי שלא חטא. אלא באדם שרק רצה לחטוא ולא חטא בפועל – ובזה הוא גדול מהצדיק שלא נצרך לניסיון.

הראשונית הייתה שפע נשפך מצד החסד האלוקי, ואולם מאז נוצר מימד חדש לחגי תשרי: אלו חגים שבאים אחרי ההתעוררות מלמטה בחודש אלול, ולכן אינם שייכים לימי החסד והנתינה מלמעלה.

ב. רעיון מתוק ונפלא: פרשת מקץ מספרת על החלומות שהובילו את פרעה, כיצד ראה שבע פרות שמנות עולות מן היאור ואחריהן עולות שבע פרות רזות ואוכלות את השמנות. פרעה קם מבוהל מהחלום ולא נרגע עד ששלף את יוסף מהבור ושמע את הפתרון כי החלום מסמל שבע שנות שובע אחר כך יבואו שבע שנות רעב נוראות שישכיחו את השובע שהיה פעם.

ואז יוסף עושה עוד משהו - שמתמיה את המפרשים לאורך הדורות: הוא לא מסתפק בפירוש החלום, אלא מוסיף **הוראה לפעולה**: "ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים". וזאת כמעט חוצפה: איפה ראה בחלום קריאה לפעולה? כיצד הוא עומד לפני מלך ומרשה לעצמו להוסיף דברים מליבו? אולי החלום נועד רק להעביר מסר מלמעלה על העומד לקרות וזהו זה?

הנה רעיון גדול: הגמרא אומרת שהחלום של פרעה היה בליל ראש השנה (ולכן יוסף יצא מבית האסורים בראש השנה), ויוסף ידע שראש השנה הוא זמן של **עבודת האדם**, ימים בהם **אנחנו** מחוללים את השינוי בעולמות העליונים. ומכאן הוא הסיק כי החלום קורא **לבני האדם** לעשות משהו, והמסקנה הייתה למנות פקיד מתאים שימנע את האסון המתקרב.

אחרי ההקדמה הזו אפשר לשוב אל השאלה בה פתחנו: **סליחות על מה?** על מה נבקש סליחה בחודש אלול לאחר שהשנה הייתה בסך הכול סבירה?

התשובה ברורה (ראו קרוב לזה בתורת מנחם תשמה ה/2947 ואילך): אנו מבקשים סליחה **שהתעייפנו**. סליחה **שהפסקנו להפתיע** ועברנו להסתפק בצפוי ובמובן מאליו. כשהיינו צעירים מרדנו בכל מוסכמה ותבענו את הבלתי אפשרי. בחורי ישיבות צעירים חותרים נגד הזרם ולוחמים נגד החומריות הטבעית. הם ערים לילות, מוותרים לעתים על ארוחות ערב והכול במגמה לגבור על החומר, אבל ככל שאנו מתבגרים, אנו מתעניינים יותר ביציבות וכסף ופחות ביצירה ובנייה.

זאת בדיוק המטרה של בקשת הסליחה באלול: להיזכר שהעיקר אינו נמצא במעשים, אלא במידת **החידוש והיצירה** שבהם. במידת **העקשנות** שהם תובעים מאתנו. ולכן ימי הסליחות הם הקריאה לעשות משהו אחד בלתי צפוי, לקבל איזו החלטה טובה שהיא מעבר לאזור הנוחות שלנו. זאת תהיה פריצת הדרך מצידנו שתסלול את הפריצה לגאולה השלמה עוד בשנה הזו.

הנה יישום מעשי: **ספר המאמרים תרח"ץ/כד: חסידים הם המתנהגים לפני משורת הדין והנהגתם היא לשוב גם ההרגלים הטובים המיוסדים על דיני התורה ולהיות עבודתם בעליה מדרגה לדרגה ולכן בכל ראש השנה צריכים לקבל תוספת הנהגה ביראת שמים ובמידה טובה.**

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב